

ELS MONTSAGRES

Els Montsagres són les serres més septentrionals dels Ports. El d'Orta (*Horta de Sant Joan*) al vessant ponentí i el de Paüls al llevantí. S'hi pot accedir des de totes bandes. Des d'Orta, pel pas de la Mala Dona o pel Pujador d'en Valero. Des de Paüls pel Coll de l'Avenc, o pel Barranc de les Fonts. També des de per Prat de Comte. N'hi ha més, aquestes són les més habitual, no en va és territori aprofitat des d'antic per al pasturatge, el conreu i l'explotació dels boscos.

Però, quina és l'etimologia d'aquest topònim tant particular? Basant-se en l'*Ora marítima* de Ruf Fest Aviè (segle IV), que parteix del *Periple massaliota*, un text hel·lènic del segle VI aC., hi ha la hipòtesi que antigament els Ports s'anomenaven genèricament Montsagres. Aquell manual per a navegants i comerciants, descrivia geogràficament el territori des de la costa i donava el nom de *Mons Sacer* al massís que avui coneixem com els Ports. Segons això el topònim Montsagres provindria de l'antic nom que els marsellesos haurien recollit dels naturals de la zona, els ilercavons.

Els que segueixen són tres itineraris circulars que puguen als cims més alts i recorren part de la serra, tant per un vessant com per l'altre.

De Paüls a la Punta de l'Aigua i el Tossal d'Engrilló

Terra Alta/Baix Ebre

Pel Coll de l'Avenc i retorn pel Barranc de les Fonts

Distància	14 km
Desnivell acumulat	1143 m
Nivell de dificultat	moderat
Data	27 de maig de 2012
Cartografia	Ed. Piolet. El Port. (1:30000)
Punts per a GPS	http://ca.wikiloc.com/wikiloc/view.do?id=14068974

Circular que, partint de Paüls, s'enfila als sostres dels Montsagres, la Punta de l'Aigua i el Tossal d'Engrilló, passant per les dues fonts més conegudes de la serra. Les senderes són fàcils i senyalitzades.

Accés

Entre els punts quilomètrics 30 i 31 de la C-12, prenem l'accés a Xerta i, a la rotonda, la TV-3541 en direcció a Paüls. Deixem el vehicle a la part alta del poble, al carrer de Montsagre, prop de l'església antiga, el castell i el cementiri.

Paüls (375m)

Marxem per una pista deixant el cementiri a l'esquerra. Al darrere hi ha una cruïlla indicada. El ramal de la dreta és per on tornarem. Prenem un camí carreter a mà esquerra en direcció a Horta de Sant Joan (W). A l'alçada de l'àrea recreativa de la Fonteta, on el camí fa un revolt a l'esquerra, el deixem per una sendera-drecera a mà dreta i creuem les feixes del maset del Serafí.

Retrobem el camí carreter i el seguim a mà dreta, fent drecera en un revolt fins a la Bassa del Pubill (gran viver a mà esquerra). Hi ha un pal indicador. Per l'esquerra marxa la sendera a Sant Roc. Anem a la dreta en direcció a la Cova del Llop per un corriol fitat, que seguim fins un indicador de la cova, a mà dreta.

Cova del Llop (730m)

Balma protegida amb paret de pedra seca. Hi ha una cisterna i una font.

Retornem a la sendera i continuem en fort pendent entre llaçades. Al Pla de l'Hedera (heura) bifurcació on anem a la dreta deixant el camí al Coll de les Canals. Tornem a pujar fort.

Coll de l'Avenc (940m)

L'avenc queda a l'esquerra del camí. És termenal entre Paüls (Ribera d'Ebre) i Orta (Terra Alta). Baixem fins a un pla.

El Vacarissal (900m)

Bifurcació de camins amb pal indicador. Deixem el camí ral que s'adreça a Orta (Horta de Sant Joan) pel Mas de les Creuetes (o Crevetes) de Lloà i el Coll de l'Ereta, i anem a la dreta. (1)

Comencem a guanyar alçada fins a un collet on deixem la sendera per enfilarnos per un esquenall a mà dreta (fites) que, en fort pendent ens mena al cim.

(1) Entre aquest punt i la Font del Montsagre de Paüls trobem senyals de PR que corresponen a l'antic PR C-9, actual PR C-185 (creiem)

Punta de l'Aigua (1090m)

És el sostre de la zona, amb una dilatada panoràmica sobre el sector més septentrional dels Ports.

Recuperem el camí i davallem fins al Coll de la Gilaberta.

Coll de la Gilaberta (925m)

Important cruïlla de camins ben indicada. Podem escurçar l'itinerari baixant directament a Paüls pel camí del Barranc de l'Escudelleta. Vers ponent baixa un altre sendera al Mas de les Creutes de Lloà.

Continuem (WNW) en direcció al Montsagre d'Orta, enfilant-nos de bell nou, ara fins el Coll dels Atans on el camí vira (NE) i comencem a baixar per una ombrívola sendera fins a la font.

Font del Montsagre d'Orta (940m)

De déu irregular amb un bon grup de còms alineats.

Bifurcació indicada. Si no volem pujar al Tossal d'Engrilló podem prendre una sendera que ens menaria directament a la font del Montsagre de Paüls.

Prenem el camí d'Orta de Sant Joan, pel Pujador d'en Valero. Però el deixem tot seguit per un altre a mà dreta que s'enfila (NE) pel Pla de Ravanals, fins a sortir a una pista des de la que acabem d'enfilarnos al cim del tossal.

Tossal d'Engrilló (1072m)

El vessant ponentí del Montsagre d'Orta, solcat per diverses faixes, cau abruptament sobre la plana amb més de quatre-cents metres de desnivell.

El Tossal d'Engrilló és el punt més alt i s'alça ran de cingle. Això el converteix en una talaia sobre la vasta planúria que conforma la Terra Alta, la Ribera d'Ebre, el Matarranya i comarques veïnes. És coronat per un vèrtex geodèsic. Poc més avall hi ha una caseta per al servei de telecomunicacions. És termenal entre Orta i Prat de Comte (Terra Alta) i Paüls (Baix Ebre). Fent drecera per un corriol, baixem al Coll Roig per la pista de servei.

Nota: per desconeixement no visitem el teix monumental que hi ha prop del cim, uns metres per sobre el camí de baixada. És fàcil localitzar-lo doncs és un gran exemplar solitari.

Coll Roig (910m)

Anomenat així pel color rogenc del terreny. Al peu de la Mola Grossa, on hi ha la Bassa de la Refoia, un estanyol on s'hi abeurava el bestiar. Hi passa el tram entre Prat de Comte i Paüls del GR 171. El seguim a mà dreta, pel costat de la bassa, en baixada.

Font del Montsagre de Paüls (845m)

Al bell mig d'un pla, entre la Mola Grossa i la Punta de Llambrars. Al capdavant de la coma entre els Montsagres d'Orta i de Paüls, a la capçalera del Barranc de les Fonts.

Seguint el GR 171, comencem a baixar pel barranc. El camí, ben fressat, ens mena seguir trams ben bonics a peu de cingle, com lo Tormassal on, quan ha plogut, s'hi despenja el Barranc de l'Escudelleta.

Per camí evident i senyalitzat, retornem a Paüls.

De Paüls al Forat de la Finella i la Mola Grossa

Terra Alta/Baix Ebre

Pel Barranc de les Fonts i retorn pel Coll de l'Avenc

Distància	16,2 km
Desnivell acumulat	1125 m
Nivell de dificultat	fàcil
Data	14 de maig de 2017
Cartografia	Ed. Piolet. El Port. (1:30000)
Punts per a GPS	https://ca.wikiloc.com/rutes-senderisme/els-montsagres-forat-de-la-finella-i-la-mola-grossa-31399570

Circular partint de Paüls. Pujarem pel Barranc de les Fonts, llarg i costerut camí on l'esforç es veu compensat per la bellesa dels abruptes paratges, fins atènyer la font del Montsagre de Paüls. Ens enfilarem a la Mola Grossa pel forat de la Finella, un caprici orogràfic que forada la cresta. Anirem fins a la font del Motsagre d'Orta i retornarem pels colls de la Gilaberta i de l'Avenc.

Itinerari força semblant a l'anterior però en sentit invers.

Accés

Entre els punts quilomètrics 30 i 31 de la C-12, prenem l'accés a Xerta i, a la rotonda, la TV-3541 en direcció a Paüls. Deixem el vehicle a la part alta del poble, al carrer de Montsagre, prop del cementiri o bé en un espai entre aquest i el dipòsits d'aigües.

Paüls (375m)

Deixant el cementiri a l'esquerra, on al darrere hi ha una cruïlla amb pal indicador, anem a la dreta. A la següent bifurcació indicada tornem a anar a la dreta en direcció a les Coves Roges, lo Tormassal i el Montsagre de Paüls pel GR 171.

En fort i mantingut pendent (NNW), passem per la balma del cingle de lo Tormassal on quan ha plogut s'hi despenja el Barranc de l'Escudelleta. La sendera és ben fressada i té algun tram empedrat.

Font del Montsagre de Paüls (842m)

En un bell i planer paratge entre la Punta dels Llambrars i la Mola Grossa. Continuem en direcció al Coll Roig seguint el GR (NE), però el deixem aviat per una sendera prou evident i fressada a mà dreta (E). Ens enfilem al peu del cingle, ajudant-nos amb les mans en algun punt, i ens encarem al Forat de la Finella, un grau que aprofita una estreta esclatxa per creuar la carena d'un vessant a l'altre. Continuem (NNE) propers a la carena per guanyar el Mola Grossa.

Mola Grossa (1044m)

Continuem carenejant (NE) fins a l'alçada de la Moleta Garí, que no assolim, a l'alçada de la qual, comencem a davallar (NNW) fins a la pista on, poc més avall s'ajunten els ramals de Paüls i Prat de Comte. La prenem a mà esquerra i hi pugem fins al Coll Roig i la Bassa de la Refoia, per baixar de nou a la Font del Montsagre de Paüls.

Prenem la sendera (SW) que puja entremig d'una bonica pineda per l'ampla coma entre les puntes dels Raus i dels Llambrars, per una banda, i el Tossal d'Engrilló per l'altra, que delimiten els termes entre Paüls (Baix Ebre) i Orta (Terra Alta).

Font del Montsagre d'Orta (939m)

A la capçalera d'un barranc, de déu irregular, amb un bon grup de còms alineats. Continuem pujant per camí ben definit fins al Coll dels Atans, on ens cal davallar al de la Gilaberta per tornar a guanyar alçària passant a la falda de la Punta de l'Aigua. Una curta baixada ens deixa al Vacarissal on remuntem fins al Coll de l'Avenc.

Coll de l'Avenc (950m)

L'avenc queda a la dreta del camí. Baixem i aviat deixem a mà dreta el camí al Coll de les Canals per continuar per l'esquerra fins a desviar-nos (rètol indicador) a la Cova del Llop, balma protegida amb paret de pedra seca on hi ha una cisterna i una font. Continuem per sendera ben fressada.

A l'alçada de la Bassa del Pubill (gran viver a mà dreta) deixem el camí (indicat) a Sant Roc i seguim per un camí carreter que deixem, en una bifurcació per una sendera fins a la caseta del Serafí. Aquí baixem a l'esquerra (N) per un corriol fins a la pista del Morellà per la que retornem al punt d'inici.

El Montsagre d'Orta

Terra Alta

Pel Pas de la Mala Dona i retorn pel Pujador d'en Valero

Distància	11,6 km
Desnivell acumulat	697 m
Nivell de dificultat	moderat
Data	2 de desembre de 2018
Cartografia	Ed. Piolet. El Port. (1:30000)
Recursos consultats	Grim pant pel Massís del Port. Joan J. Tiron Ferré Ed. Cossetània. Col·lecció Azimut-63
Punts per a GPS	https://ca.wikiloc.com/rutes-senderisme/el-montsagre-dorta-31419515

Clàssica circular que ens permet accedir als Montsagres pel vessant d'Orta (Horta de Sant Joan). Amb poca estona més, sense desviar-nos massa de l'itinerari, podem optar a pujar bé a la Punta de l'Aigua, bé al Tossal d'Engrilló.

La major part de l'itinerari transcorre per la zona afectada pel gran incendi de juliol de 2009 on van perdre-hi la vida per atrapament cinc bombers del GRAF de Lleida, i en va resultar greument ferit un sisè en un paratge proper a les ruïnes del mas de Rufalandín, al peu dels cingles de la Mola dels Atans. Provocat al Barranc dels Cubars, va descontrolar-se desbordant els serveis d'extinció amb nombroses revifalles atacades per les condicions meteorològiques i l'abruptesa del terreny, arribant a tres quilòmetres i escaig de Prat de Comte i a menys d'un del nucli urbà d'Orta. A més de posar en greu perill altres grups de bombers, va afectar nombrosos masos, conreus i boscos. Els vestigis encara són ben visibles.

La senyalització es testimonial, especialment a la part baixa, i el mapa excursionista no ressenya correctament tots els camins i senderes, malgrat que són ben fressades. En coincidir amb moltes altres, ens caldrà bones dosis d'orientació o guiar-nos pel GPS per no fer marrada. Puntualment ens caldrà ajudar-nos amb les mans.

Accés

A la T-333 entre Prat de Comte i Arnes, poc més enllà de l'accés a Orta, prenem a mà esquerra la carretera als Ports. La deixem a la primera cruïlla, també a l'esquerra. Hi ha rètols indicant el Salt de Sotorres i el Ventador. És una pista de terra batuda, apta per a turismes. Guiats més per la lògica que pels indicadors, baixem a creuar per un pontarró el riu Canaletes i ens enfilem per l'altre marge fins

a les Planes dels Reguers on, al costat d'una bifurcació de pistes i d'una rètols indicadors, hi ha l'espai just per a un parell de vehicles sense ocupar el vial. Alternativament podem continuar mig quilòmetre més fins al barranc dels Cubars on hi ha un maset i prou més espai d'aparcament.

Planes dels Reguers (440m)

Comencem a caminar (SW) continuant per la pista que hem arribat. Poc més enllà trobem una bifurcació on anem a la dreta i una altra d'immediata on ho fem a l'esquerra. Al cap de pocs metres hi ha una font a l'esquerra del camí. Creuem a gual el Barranc dels Cubars i deixem la pista que mena al mas i molí de Sotorres per una altra, més precària, a mà esquerra. Fem un parell de marrades (1), passem pel marge d'unes feixes d'oliveres del mas de Lloà, fins que acaba al mig d'un clap boscos, on hi ha un indicador pel Ventador. Pugem (SE) per la sendera fins al següent indicador on deixem el camí que hi mena per continuar enfilant-nos (NE) a mà esquerra per un llom rocallós, on el camí es difumina. Gaudim de bones vistes vers la Mola dels Atans, la Punta de l'Aigua, les Roques de Benet, la Serra d'en Cardona i la plana. Revoltem el morral de les Roques Cambretes, conglomerat de curiós relleu. Les revoltem i atenyem el Coll de l'Ereta on hi arriba un camí de bast des del Coll de la Barca. Davant nostre tenim la Moleta i el Pas de la Mala Dona.

(1) Al mig de la primera marrada hi ha una drecera indicada com a «Ventado» que ens estalvia la segona.

Pas de la Mala Dona (692m)

És un grau que, aprofitant un estreta lleixa, guanya esbiaixadament el cingle. Hi ha una sirga d'acer al tram superior. És un pas fàcil amb terreny sec, però no exempt de certa exposició.

Amb un nom així, a l'indret no podia mancar-hi la seva llegenda: conten a Orta que quan un matrimoni mal avingut baixava el pas, la dona va empenyar el marit. Creient-lo mort, s'apressa a donar la mala notícia que s'hi havia estimbat. Quan hi arribaren varen trobar-lo sa i estalvi penjat en un faixó.

Superat el pas iniciem un llarg flaqueig (E), primer per l'obaga a la falda de la Moleta, sobre el Barranc dels Cubars i més endavant pel solell de la carena entre aquest i el dels Estrets, on trobem i deixem a mà dreta la sendera que hi baixa pel mas de Fandos i per on discorre l'itinerari «Estels del Sud». En tot aquest tram gaudim d'espectaculars vistes de les faixes i cingles a la falda de la Mola dels Atans, la Punta de l'Aigua i, entremig, el coll de la Gilaberta que trepitjarem més endavant. Ben aviat atenyem les ruïnes d'un mas.

Mas de les Crevetes de Lloà (828m)

També l'hem vist anomenat com de les «Crevetes». Ruïnes d'un mas en una cruïlla de camins que antigament deuria ser prou transitada. Per la dreta marxa una sendera al Vacarissal, sota el Coll de l'Avenc. Nosaltres baixem (NE) a la fondalada on hi ha el Pouet de Lloà, a la capçalera del Barranc dels Cubars i continuem en el mateix sentit per enfilat-nos al Coll de la Gilaberta.

Aquí tenim l'opció, pujant en direcció al Vacarissal, d'enfilat-nos a la Punta de l'Aigua. Prenem direcció contrària (NW) per guanyar el Coll dels Atans i comencem a davallar atalaiant la plana de la Terra Alta i el Matarranya i més endavant el Tossal d'Engrilló. Per dins d'una magnífica pineda atenyem (NE) a la font del Montsagre d'Orta.

Font del Montsagre d'Horta (939m)

De déu irregular, reté l'aigua en una filera de cóms. Hi ha un pal indicador. Prenem direcció a Orta (N) seguint la torrentera on brolla la font, que és la capçalera del Barranc del Closet. Seixanta metres més enllà surt una sendera a mà dreta per la que podem enfilar-nos al Tossal d'Engrilló. Passem pel costat d'una antiga cleda i travessem el Pla dels Ravanals fins al fil del cingle on localitzem una ampla feixa per la que baixem a mà dreta fins al pas.

Pujador d'en Valero (911m)

És grau que aprofita ingeniosament les debilitats del cingle per superar-lo, apuntalant alguns trams amb contraforts de pedra seca, i que ens permet baixar-lo sense ni ajudar-nos amb les mans.

Superat el pas flanquegem per l'obaga, anem a passar entre dos esperons i baixem (NW) decididament fins a les ruïnes de la Corralissa del Mas d'Andill. Un tram més de sendera seguit de pistes precàries ens deixen a la principal que prendrem a l'esquerra (SW), caminant bona estona planerament fins a recuperar el punt de partida.